

การศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11

A study of the condition and content of the teaching of the Dharma Department of the Dharma Department in the Sangha Administration Area, Region 11

ธนู ศรีทอง¹, ทวีศักดิ์ ทองทิพย์², บรรจง โสดาดี³, พลนภัส แสงศรี⁴

Thanoo Srithong¹, Thaweesak Thongthip², Banchong Sodadee³, Pholnapat Saengsee⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Tanusri2564@hotmail.com¹, Taweesak.thongtip@hotmail.com², Banjong2564@hotmail.com³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และ เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ประชากรที่ใช้ศึกษา ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้อง สำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มี 4 แบบ ได้แก่ 1) แบบบันทึกการค้นคว้า 2) แบบสัมภาษณ์ 3) แบบสังเกต 4) แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์แบบบรรยาย ผลการวิจัยพบว่า

3.1 สภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 มีข้อค้นพบดังนี้ 1) ด้านอาคารสถานที่ สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีอาคารเรียนเพียงพอ มีความเหมาะสมและมีความสะอาด 2) ด้านสภาพแวดล้อม มีบรรยากาศทางธรรมชาติที่ร่มรื่นและเอื้อต่อการเรียนการสอน 3) ด้านบุคลากรที่เป็นครู มีความรู้เหมาะสมกับวิชาที่สอน มีความสามารถในการสอน มีความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน ประพฤติตนเป็นที่เคารพทั้งในเวลาและนอกเวลาสอน ช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน อดทนต่อพฤติกรรมของผู้เรียน อุทิศตนในการสอนอย่างสม่ำเสมอ 4) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องในช่วงเข้าพรรษา ให้ทำแบบฝึกหัดอย่างสม่ำเสมอ เน้นการท่องจำ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีการติวเข้มก่อน 5) ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน มีกระดานดำหรือไวท์บอร์ดในห้องเรียน และมีการใช้เทปบันทึกเสียง ส่วนสื่อประเภทอื่นๆ เช่น เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ ซีดี วีซีดี หรือ วีดิทัศน์ มีการใช้น้อยมาก

3.2 เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 มีข้อค้นพบดังนี้ 1) ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย มีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยทั้งในด้านเนื้อหาและด้านโครงสร้าง 2) ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติ มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) กล่าวคือ กปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3) ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาท มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของกาสร้างศาสนทายาท กล่าวคือ มีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความ

เข้าใจในหลักธรรมวินัยและสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ 4) ด้านความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละชั้น มีความทับซ้อนในการใช้หนังสือประกอบหลักสูตรบางเล่มในระดับมัธยมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก 5) ด้านการพัฒนาเนื้อหา มีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรตามโอกาสอันสมควรทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้ในการเรียนการสอน

3.3 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน ด้านเทคโนโลยีการสอน ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านอาคารสถานที่ (1 = 4.19, 4.11, 4.02, 3.99, 3.91, 3.72 และ S.D. = 0.80, 0.86, 0.87, 0.93, 0.90, 0.83) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $\bar{x} = 3.99$ S.D. = 0.16 สรุปได้ว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 อยู่ในระดับพึงพอใจมาก

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังต่อไปนี้ ด้านรัฐบาล โดยผ่านสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรกำหนดนโยบายและแผนเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ด้านคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงควรถือเป็นวาระเร่งด่วนในกำหนดนโยบายและแผนเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับดูแลและพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ด้านมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดฝึกอบรมและการศึกษาวิจัยเพื่อนำเสนอข้อมูลให้แก่วุฒิสภาและคณะสงฆ์ ด้านสำนัก เรียนและสำนักศาสนศึกษา ควรเร่งรัดให้มีการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในทุกๆ ด้าน

Abstract

The objectives of this research were to study the conditions of teaching and learning in the Dharma department in the Sangha Administration Region 11, to study the content used in teaching and learning of the Sangha Department, the Sangha Department, Region 11, and to study. The students' satisfaction towards the teaching of the Dharma teaching in the Dharma department in the administrative area of the Faculty of Sangha Region 11, population used for the study were related documents. There were 4 types of data collection tools: 1) research record, 2) interview, 3) observation, and 4) questionnaire, analysis. The information used descriptive analysis methods. The results showed that;

3.1 The conditions of teaching and learning in the Dharma Department in the Sangha Administration Region 11, the findings were as follows: 1) Building and premises The Office of Phra Pariyat Dharma, the Dharma Department has enough classroom buildings. It is suitable and clean. 2) the environment, the atmosphere has shade, and conducive to teaching. 3) The teaching personnel have appropriate knowledge to the subject taught, plus have the ability to teach and have compassion for students, behave respectfully both during and outside teaching hours, but also help and advise students in

a tolerant manner to the behavior of learners dedication to teaching regularly. 4) Teaching and learning activities, teaching activities are organized in accordance with the objectives. There is continuous teaching during the Buddhist Lent period. Doing exercises regularly and focus on memorization. The learners were participating in teaching and learning activities. There was intensive tutoring first. 5) Teaching media technology, there was a blackboard or whiteboard in the classroom and a tape recorder was used. Other media such as overhead projectors, CDs, VCDs, or videotapes are rarely used.

3.2 The content used in teaching the Dharma Department In the Sangha Administration Region 11, the findings were as follows: 1) It is consistent with the Dharma and Discipline both in terms of content and structure. 2) Consistency with national educational goals, it is consistent with the National Education Goals (2002-2016), namely, instilling and enhancing morality, ethics, values and desirable characteristics. 3) It is consistent with the goal of building a descendant, that is, there is a content that encourages students to have knowledge and understanding of the Dharma and discipline principles, and can propagate Buddhism. 4) There was some overlap in the use of some curriculum texts at the bachelor's, master's and doctor's degree levels. 5) The content development, there is an improvement and development of the curriculum as appropriate, both in terms of subject content and textbooks used in teaching.

3.3 The students' satisfaction towards teaching the Dharma teaching in the Dharma Department in the administrative area of the Faculty of Sangha Region 11 found that the students' satisfaction was at a high level in all aspects. Which ranked the mean from highest to lowest as follows: Teaching Activities environment in terms of content used in teaching technology, personnel who are teachers, and Building and premises (1 = 4.19, 4.11, 4.02, 3.99, 3.91, 3.72 and S.D. = 0.80, 0.86, 0.87, 0.93, 0.90, 0.83), respectively. The mean was at the very satisfactory level $\bar{x} = 3.99$ S.D. = 0.16. It was concluded that the students were satisfied with the teaching of the Dharma Department. In the Sangha Administration Region 11, it was at a very satisfactory level.

The research results, there are suggestions for applying the research results as follows: The government, through the National Buddhism Office, should formulate policies and plans to promote and support the management of the study of the Dharma Department. The clergy direct responsibility should be regarded as an urgent agenda in formulating policies and plans to direct Supervise and develop the Office of the Dharma Department of the Dharma Department. The Mahachulalongkornrajavidyalaya University should play a more vivid role and participate in organizing training, and research studies to present information to the state, and the clergy. The schools and religious studies should expedite the preparation of a development plan for the management of the Dharma study in all aspects of the Dharma Department.

บทนำ

การศึกษาพระธรรมวินัยถือว่าเป็นการรักษาหลักพุทธธรรมและสืบต่ออายุพุทธศาสนา สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้แก่สาวกของพระองค์คือ “ธรรมวินัย” ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักความจริงเพื่อความภูมิใจและบทบัญญัติกำหนดระเบียบความประพฤติและกัมมการปฏิบัติทางกายและวาจา การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในประเทศไทยเท่าที่ปรากฏตามเอกสารหลักฐานพบว่าการตั้งหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมชัดเจนเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2455 และมีการปรับปรุง พัฒนามาโดยลำดับ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 15 ตรี (3) ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ ในด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม นับตั้งแต่ได้เริ่มจัดการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน แม้คณะสงฆ์ได้มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมาโดยลำดับแล้วก็ตาม การจัดการเรียนการสอนด้านหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนับว่ายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น เห็นได้จากการที่พระภิกษุสามเณรไม่ใส่ใจหรืออาจรู้สึกเบื่อหน่ายต่อกิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เมื่อเทียบกับการพัฒนาการจัดการศึกษาของรัฐในปัจจุบันอันเป็นผลเนื่องมาจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทำให้เกิดการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานใหม่ แม้รัฐบาลก็มีความพยายามที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนส่งเสริมให้มีการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยจะเห็นได้จากข้อ 3 (2) แห่งกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 ความเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุสามเณรซึ่งมีพื้นฐานความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่า และได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดโดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่แบ่งเป็นระดับดังต่อไปนี้ (ก) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น..ข้อ 6 ให้มีและมหาเถรสมาคม รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนระบบการประกันคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา จากข้อมูลเบื้องต้นที่ยกมาผู้วิจัยเห็นว่า การปล่อยให้สภาพการณ์ของการศึกษาคณะสงฆ์ในด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมอยู่ในภาวะเช่นนี้ จะทำให้คำสอนพุทธศาสนาไม่แพร่หลาย ทำให้ผลผลิตทางการศึกษาที่เป็นพระภิกษุสามเณรขาดคุณภาพที่ดีพอ ตลอดจนกระทั่งทำให้พุทธศาสนาเสื่อมสลายไปจากประเทศไทย จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้ในการพัฒนารูปแบบและวิธีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้ดีขึ้นต่อไป

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 และ เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11

ขอขอยางงานวิจัยนี้เพื่อมุ่งศึกษาสภาพและเนื้อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารคณะสงฆ์ ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูสอนนักธรรม นักเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ตัวแทนประชากรซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) บัตรบันทึกการค้นคว้า 2) แบบสัมภาษณ์ 3) แบบสังเกต และ 4) แบบสอบถาม การเก็บรวบรวมข้อมูลกระทำโดยการบันทึกการค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 57 รูปคน ประกอบด้วย ผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูสอนนักธรรม เจ้าคณะภาค 11 เจ้าคณะจังหวัด และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน และด้านเนื้อหาที่ใช้สอน สังเกตสภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ในด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน และด้านเนื้อหาที่ใช้สอนในสำนักศาสนศึกษาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยผู้วิจัยทำการสังเกตสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน ด้วยตนเองจำนวน 12 สำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน สอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม นักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ในด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน และด้านเนื้อหาที่ใช้สอน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. สภาพการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 แบ่งประเด็นศึกษา 5 ด้าน ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน ดังนี้

1.1 ด้านอาคารสถานที่ โดยภาพรวม พบว่า สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด ส่วนใหญ่มีอาคารเรียนเหมาะสมเพียงพอเป็นเอกเทศ และอยู่ในสภาพพร้อมใช้ มีสภาพแวดล้อมที่มีความสะอาด ร่มรื่น และค่อนข้างเป็นไปตามหลักกิจกรรม 5ส. โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนที่มีการเรียนที่มีการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา นอกจากจะใช้เป็นสถานที่สำหรับการเรียนการสอนแล้วอาคารเรียนยังถูกใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ อีก เช่น สถานที่ทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น มีสภาพที่เป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. น้อย สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ ส่วนใหญ่มีอาคารสถานที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการดำเนินงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนที่ตั้ง

อยู่ในวัดที่มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพราะสามารถใช้ห้องปฏิบัติการและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ร่วมกันได้ มีสภาพที่เป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. น้อย และ สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล ส่วนใหญ่มีอาคารสถานที่เพียงพอมีสภาพที่เป็นไปตามหลักกิจกรรม 5 ส. น้อย โดยเฉพาะสำนักเรียนที่มีการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

1.2 ด้านสภาพแวดล้อม โดยภาพรวมพบว่า สำนักเรียนที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สะอาด ร่มรื่น มีสภาพทางสังคมที่ก่อให้เกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความสงบ ร่มรื่น ซึ่งเป็นสภาวะที่เหมาะสมต่อบรรยากาศทางวิชาการ และมีสภาพทางสังคมค่อนข้างดี และสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และมีสภาพทางสังคมค่อนข้างดี

1.3 ด้านบุคลากรที่เป็นครู โดยภาพรวม พบว่า ครูของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัด ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอยู่ในระดับนักธรรมชั้นเอก และมีครูที่เป็นเปรียญธรรมสูงสุดคือเปรียญธรรม 7-9 ประโยค ส่วนวุฒิทางโลกครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ครูของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับอำเภอ ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอยู่ในระดับนักธรรมเอก และมีครูที่เป็นเปรียญธรรมสูงสุดคือเปรียญธรรม 1-2 ถึง 3 ประโยค ส่วนวุฒิทางโลก ครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ครูของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมอยู่ในระดับนักธรรมเอก และมีครูที่เป็นเปรียญธรรมสูงสุดคือเปรียญธรรม 1-2 ถึง 3 ประโยค ส่วนวุฒิทางโลก ครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ส่วนด้านคุณสมบัติของความเป็นครูพบว่า ครูของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมทั้งที่ตั้งอยู่ในระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับ จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นผู้มีคุณสมบัติตามหลักกัลยาณมิตรธรรม เช่น ให้ความเป็นกันเองไม่ถือตัว ประพฤติตนเป็นที่น่าเลื่อมใสของศิษย์ ให้ความยุติธรรมต่อศิษย์ มีความสามารถในการสอน และมีความเมตตาต่อศิษย์

1.4 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยภาพรวม พบว่า ส่วนใหญ่ มีการให้นักเรียนได้ทำแบบฝึกหัดในรายวิชาที่เรียน มีการติวเข้มก่อนสอบธรรมสนามหลวง มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง มีการปฐมนิเทศเปิดเรียน มีการให้คำปรึกษาแก่นักเรียน มีการประยุกต์หลักธรรมเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน มีการทดสอบประเมินผลความรู้อย่างต่อเนื่อง มีการใช้เวลา เรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับวิชาทางโลก การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่มีความหลากหลายเท่าที่ควร ทำให้นักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียนน้อย การกำหนดชั่วโมงการเข้าเรียนเพื่อมีสิทธิเข้าสอบธรรมสนามหลวงยังไม่ชัดเจน ไม่พบการกำหนดนโยบายและรูปแบบด้านการจัดทำแผนการสอนอย่างเป็นรูปธรรม มีการจัดทำแผนการสอนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรน้อยมาก กิจกรรมมักอยู่ในรูปของการท่องจำตามแบบเรียน โดยเฉพาะวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม และวิชาวินัย นอกจากนี้ นักเรียนส่วนใหญ่โดยเฉพาะนักเรียนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมในระดับอำเภอและระดับจังหวัดมีเวลาให้กับการศึกษาค้นคว้าด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมน้อยและให้ความสนใจในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมน้อย เพราะต้องแบ่งเวลาในการศึกษาค้นคว้าการเรียนทั้งพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

1.5 ด้านสื่อเทคโนโลยีการสอน โดยภาพรวม พบว่า ส่วนใหญ่มีกระดานดำหรือไวท์บอร์ดในห้องเรียนและมีห้องสมุดเพื่อการค้นคว้า ส่วนสื่อการเรียนการสอนประเภทอื่นๆเช่น เทปบันทึกเสียง เครื่อง

ฉายภาพข้ามศตวรรษ ซีดี วีซีดี หรือ วีดีทัศน์ คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนและอินเทอร์เน็ตเพื่อการสืบค้นข้อมูลมีจำนวนน้อยมาก

2. เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 แบ่งประเด็นศึกษาออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติ ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาท ด้านความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละระดับชั้น และด้านการพัฒนาเนื้อหาให้ทันสมัย

2.1 ด้านความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย โดยภาพรวม พบว่า เนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยทั้งในด้านโครงสร้างและด้านเนื้อหา กล่าวคือ มีโครงสร้างหลักสูตรจำนวน 4 วิชา ประกอบด้วย (1) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม (2) วิชาธรรม (3) วิชาพุทธประวัติ และ (4) วิชาวินัย ส่วนด้านเนื้อหาตามพระธรรมวินัยมีปรากฏในหนังสือประกอบหลักสูตรที่สะท้อนหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ นักธรรมชั้นตรี ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 1 นวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิริปฏิบัติ พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิพระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) นวโกวาทแผนกวินัยบัญญัติ (2) วินัยมุขเล่ม 1 นักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 2 ธรรมวิภาคปริเฉทที่ 2 อนุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวกสังคิตถา ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธีเล่ม 2 วินัยมุขเล่ม 1-2 นักธรรมชั้นเอก ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม 3 ธรรมวิจารณ์ พุทธประวัติเล่ม 1 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ ปฐมสมโพธิกา พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส วินัยมุขเล่ม 3 ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติ โดยภาพรวมพบว่า เนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) กล่าวคือ การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึง

ประสงค์

2.2 ด้านความสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างศาสนทายาท โดยภาพรวมพบว่า เนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้งระดับนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของการสร้างศาสนทายาท กล่าวคือ มีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและวินัยบัญญัติ เช่น วิชาธรรม และวิชาวินัย นอกจากนี้ ยังมีเนื้อหาที่ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ซึ่งสนองตอบวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในการสร้างศาสนทายาทของคณะสงฆ์

2.3 ด้านความทับซ้อนของเนื้อหาในแต่ละชั้น โดยภาพรวม พบว่า มีวิชาที่มีความทับซ้อนโดยใช้หนังสือประกอบหลักสูตรเล่มเดียวกัน กล่าวคือ วิชาพุทธประวัติของนักธรรมชั้นโท ใช้หนังสือประกอบหลักสูตร คือ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ซึ่งทับซ้อนกับวิชาพุทธประวัติของนักธรรมชั้นตรี วิชาวินัยของนักธรรมชั้นโท มีความทับซ้อนกับวิชาวินัยของนักธรรมชั้นตรีโดยใช้หนังสือประกอบหลักสูตร คือ วินัยมุขเล่ม 1 วิชาพุทธประวัติของนักธรรมชั้นเอกมีความทับซ้อนกับวิชาพุทธประวัติของนักธรรมชั้นตรีและนักธรรมชั้นโทโดยใช้หนังสือประกอบหลักสูตร คือ พุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว)

2.4 ด้านการพัฒนาเนื้อหาให้ทันสมัย โดยภาพรวม พบว่า นับตั้งแต่มีการตั้งหลักสูตรนักเรียนชั้นใน ปี พ.ศ. 2454 มีการปรับปรุงหลักสูตรตามโอกาสอันสมควรเรื่อยมาเป็นระยะๆ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้ในการเรียนการสอน กล่าวคือ ปี พ.ศ. 2455 มีการปรับปรุงหลักสูตรโดยแบ่งเป็น 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรอย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และหลักสูตรอย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้รรถ บาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติ ปี พ.ศ. 2456 เข้าในส่วนของธรรมวิภาค ปี พ.ศ. 2475 ต่อเนื่องกันสนิทและชักภาสิตในที่อื่นมาอ้าง 3 แห่งอย่าให้ซ้ำกัน 5 มีการปรับปรุงวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม คือสำหรับนักเรียนชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน 2 ข้อ ให้ นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ 2 ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ชักภาสิตในที่อื่นมาอ้าง 2 แห่งอย่าให้ซ้ำกัน สำหรับนักเรียนชั้นเอกให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์ เชื่อมความ 3 ข้อนั้น ให้กำหนดหัวข้อธรรมต่างกัน 3 ข้อ

3. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอน แบ่งประเด็นศึกษา 5 ด้านได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านสื่อเทคโนโลยี การสอน ดังนี้ นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนพระปริยัติอยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกด้าน ซึ่งเรียงอันดับค่าเฉลี่ยเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน ด้านเทคโนโลยีการสอน ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านอาคารสถานที่ ($r = 4.19, 4.11, 4.02, 3.99, 3.91, 3.72$ และ $S.D. = 0.80, 0.86, 0.87, 0.93, 0.90, 0.83$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยเลขคณิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก $2 = 3.99$ $S.D. = 0.16$ สรุปได้ว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 อยู่ในระดับพึงพอใจมากทุกด้าน

นอกจากนี้ ยังมีความเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นๆ ของนักเรียนที่มีต่อสภาพและการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 โดยมีความถี่ซึ่งเรียงอันดับเลขคณิตจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ควรปรับปรุงบริบทของโรงเรียนทั้งด้านกายภาพและด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคม ควรนำสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการเรียนการสอนให้มากขึ้น ควรจัดกิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอนให้หลากหลายรวมถึงกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการเรียนได้ง่ายขึ้น ควรจัดให้มีห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ และห้องสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ควรจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญเพิ่มเติม เช่น วิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษคณิตศาสตร์ และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ควรจัดหาครูสอนที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละวิชาอย่างแท้จริง อาจารย์ผู้สอนควรตรงต่อเวลาในการเข้าสอน ควรจัดให้มีการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องมากกว่านี้ ควรมีความเคร่งครัดเพื่อป้องกันการทุจริตในการสอบและตรวจสอบผู้เข้าสอบให้มากขึ้น ควรให้มีทุนการศึกษา (ค่าความถี่ = 21, 14, 9, 9, 6, 5, 3, 2, 1)

วิจารณ์

ข้อค้นพบในงานวิจัยนี้ ทำให้ทราบสภาพการเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนของกลุ่มตัวอย่างในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 ตามสภาพแวดล้อมและบริบททางด้านกายภาพ ส่วนเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีความเป็นเอกภาพและสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก รวมถึงความสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของชาติและเป้าหมายการสร้างศาสนทายาทของคณะสงฆ์ นอกจากนี้ ยังได้ข้อมูลด้านความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 สอดคล้องกับความต้องการพัฒนา

ประชากรของประเทศในด้านศาสตร์ต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น ภาษาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ คณิตศาสตร์ และการใช้สื่อเทคโนโลยี เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบในงานวิจัยนี้ เกี่ยวข้องในประเด็นสภาพการเรียนการสอน เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน และความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 จากผลการวิจัยดังกล่าวมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้ ในส่วนของรัฐบาล โดยผ่านสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรเร่งรัดด้านนโยบายให้มีแผนการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ และดูแลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ทั้งด้านอาคารสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากรที่เป็นครู ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านเทคโนโลยีการสอน และด้านเนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน อย่างเป็นรูปธรรมเหมาะสมและเพียงพอ ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม นอกจากเป็นการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาทแล้วยังเป็นการศึกษาเพื่อสนองตอบ เป้าหมายการศึกษาแห่งชาติอีกส่วนหนึ่งด้วย ในส่วนของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงควรถือเป็นวาระเร่งด่วนในกำหนดนโยบาย ประสานงาน และเร่งรัด การดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยการสนับสนุน ส่งเสริม กับกำ ดูแล ตลอดจนการประเมินผล การดำเนินงานเพื่อการพัฒนา โดยอาจมีการปรับปรุงและสร้างกฎระเบียบเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านต่าง ๆ เช่น ด้านบุคลากร ด้านการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อม ด้านอาคารสถานที่ ด้านหลักสูตร และด้านงบประมาณ ให้มีความเหมาะสมทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันอย่างเป็นรูปธรรมอย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์มีประเด็นที่เป็นลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท แม้กระนั้นคณะสงฆ์ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์มีความจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาของรัฐอีกส่วนหนึ่งด้วย ดังนั้น คณะสงฆ์อาจนำข้อค้นพบไปใช้ในการพัฒนาสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยคำนึงถึงประเด็นที่มีลักษณะเฉพาะตนที่ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัยและไม่เป็นโลกวิสัย ในส่วนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในฐานะมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดฝึกอบรม การศึกษาวิจัยการวิเคราะห์ นำเสนอข้อมูล ตลอดจนกระทั่งให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐและคณะสงฆ์เพื่อหาแนวทาง พัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในส่วนของนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ควรเร่งรัดให้มีการจัดทำแผนพัฒนาสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษา ทั้งในระยะยาวและระยะสั้นเพื่อเป็นแม่บทในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น การปรับปรุงพัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ควรปรับกระบวนการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในรูปแบบกิจกรรม และใช้สื่อเทคโนโลยีในการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น ควรเสนอแนะเพื่อการพัฒนาหลักสูตรต่อคณะสงฆ์ ควรส่งเสริม การพัฒนาบุคลากรทุกฝ่าย ควรปรับระบบการบริหารจัดการให้ชัดเจนและคล่องตัวมากยิ่งขึ้น ส่วน ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยต่อยอด ควรมีการวิจัยเพื่อประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพและเนื้อหาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11 นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ทั้งนี้เพราะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุน คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ไขปรับปรุง จนงานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์ และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ที่ได้อำนวยความสะดวกในด้านอุปกรณ์การวิจัย จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2548). *กฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสภาพระพุทธศาสนา*.

_____. (2527). *ประวัติการศึกษาของสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม กองพุทธศาสนศึกษา เอกสารเย็บเล่มข้อมูลสถิติการศึกษา

พระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี ประจำปี 2547. (มปท)

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535